

МІФОПОЕТИКА ОБРАЗІВ АДАМА ТА ЄВИ У П'ЄСІ Ф. АРРАБАЛЯ "ФАНДО ТА ЛІС"

Предметом статті є введення і розгляд способів функціонування міфема-опозиції Адама та Єви як універсального вираження соціального інституту родини. Проблема духовної кризи сучасної епохи походить від гріхопадіння людини, що з позицій міфопоетики розглядається в універсальному масштабі і знаходить своє логічне продовження в ХХ-му столітті.

У рамках літературного хронотопу навряд чи можна відшукати більш ємні та універсальні образи, що символізують початкову ступінь соціальних сходів, ніж архетипічні першооснови біблійних Адама та Єви, першими з'єднавши своє існування сімейними узами. За допомогою подібного шлюбного союзу реалізується споконвічний космічний закон еволюції, основними стадіями якого є народження → розвиток → занепад (смерть) → відродження. Не важко, таким чином, помітити, що Адам і Єва є відомою поліміфемою кола. Тому що саме завдяки цій приватній старозавітній історії усе наступне людство, образно кажучи, редукувало до простого рівня обслуговування круговороту космічного закону еволюції.

Полісемантика даної міфема – це семантична єдність, у межах якої ми розглядаємо основні та похідні значення, а саме:

- а) основна міфологема кола як образа-ідеї єдності (міжособистісного і трансперсонального, тобто єдності людини з людиною і людини з творцем відповідно) і похідний мотив дантових кіл пекла;
- б) основний мотив Едемського саду і його похідне: гріхопадіння, втрачений рай;
- в) основний мотив первісного поділу (тіло та свідомість, добро та зло, чоловік та жінка, життя та смерть) і його похідне: початок моральний, пов'язаний з можливістю вільного вибору;
- г) основний мотив недетермінованості та волі гріховної людини і його похідне: обумовленість умов існування і залежність від тимчасово-просторової парадигми (ідея часу, кінцевості людського буття);
- д) основний мотив смерті і його похідне: надія на безсмертя в загробному житті або вічне забуття.

Позначивши, таким чином, основні компоненти міфологеми кола на основі біблійних Адама та Єви, ми можемо частково стверджувати не тільки полісемантичність, поліміфемність останньої, але і їхнє очевидне протиставлення. От чому можна стверджувати внутрішню еволюцію міфема, а саме про опозиціонування, тобто перетворення поліміфема у міфему-опозицію як таку, у якій наявність позитивних значень припускає і значення негативні. Але вся сума значень так чи інакше представляє нерозривну єдність. Наявність подібних систем бінарних опозицій є універсальним засобом опису семантики історичного і міфологічного переказу або космологічної схеми, що складає основу міфопоетичної свідомості. Саме на основі подібних наборів подвійних опозицій конструюються універсальні знакові комплекси, що виражаються через міфопоетичні образи [1].

Проводячи паралель між єдиним законом розвитку і деградації, ми, скориставшись "Метаморфозами" Овідія і його ієрархією періодів людських цивілізацій, могли б установити точки дотику в тимчасово-просторовому континуумі між минулою архаїкою і сучасністю. Тоді часи створення Адама та Єви сприймалися б нами як стадії народження і розвитку людини, його Золотим століттям. І, впливаючи з спиралевидного розвитку історії, століття ХХ відкрилося б нам у вкрай трагічному світлі: виникають асоціації з гріхопадінням перших людей, стадією занепаду чи смерті, за Овідієм, Залізним віком, у якому все на шкоду людині.

Отже, рух від Єлсейських полів ранньої епохи до цілини сьогодення вказує на відомий дантівський концентричний рух по колу. Причому кожен наступний виток спіралі розкриває ще більш перекручений соціокультурний і морально-естетичний шар. Таким чином, правомірно говорити про занепад цілісного організму, макрокосму, що став результатом деградації соціального інституту родини, у якій батьки пережили смерть власних дітей і виявилися на порозі виродження роду людського.

Міфо-поетичний мотив Адама й Єви відслідковується протягом багатьох сторіч. Але в кожній епосі цей мотив здобуває нові значення, служить способом здійснення нової проблематики внаслідок своєї універсальної архетипічності не втрачає згодом свого архаїчного елементу. Навпаки, він одержує все нові і нові символічні вираження.

У театрі абсурду ХХ-го століття міфема-опозиція Адама й Єви зустрічається більш ніж часто і стає своєрідним лейтмотивом. Драматурги даного напрямку, заклопотані загальним безладдям дійсності, її перекрученістю, звертаються для пошуку причин до соціального мікркосму, - родини, - у надії на відродження й очищення. Е. Іонеско, Г. Пінтер, Ф. Аррабаль головними діючими персонажами своїх п'єс роблять саме чоловіка і жінку, фігурально виражаючись, старозавітню пару Адама та Єви. Тому що їхні взаємини – суть природні процеси планетарного масштабу від моменту зародження і до свого логічного завершення. Більш того, міфема Адама та Єви знаходить статус опозиції саме завдяки театру абсурду, тому що тільки в останньому вона піддається серйозному переосмисленню і наступному міфопоетичному перетворенню. Прикладом подібного перетворення може, зокрема, слугувати п'єса Ф. Аррабалья "Фандо і Ліс", герої якої увібрали в себе увесь спектр вищезазначених основних і похідних значень міфема-опозиції Адама та Єви.

Бінарність міфологеми кола просліджується в п'єсі одночасно на декількох рівнях. Тому ми говоримо про поділ цієї бінарної міфологеми кола на чоловіка та жінку, волю та залежність, надію та розпач, вибір та свавілля, добро і зло, як на мотиви символічного відображення сучасної епохи зла. Основною рушійною силою п'єси є процес розмежування і взаємовідштовхування героїв, авторитаризм та садомазохістське свавілля одного і тотальна залежність іншого. Центральним сюжетом п'єси, що підсилює значимість міфологеми кола, є важке просування героїв до невідомої мети – Тар [2]. Рух у Тар носить характер багато в чому визначальний, причому для всього людства, тому що з'ясується, що окрім Фандо і Ліс потрапити в Тар прагне будь-яка людина. Таким чином, Тар здобуває риси міфема втраченого раю. Неможливість досягнення заповітної мети (Тара) зближує героїв Аррабаля з героями Беккета, які, щоправда, перебували в стані іманентного та безстрокового чекання, тоді як Фандо і Ліс здійснюють запеклі спроби руху. Однак у п'єсах театру абсурду будь-який рух обертається спокоєм, статикою, оскільки принцип динаміки, активності, розвитку відсутній тут як такий. Це у свою чергу, є наслідком ілюзорності мрій, нездійсненності бажань у єдиному реальному світі зла і насильства. Тому здається цілком логічним, що початкова, вихідна точка шляху виявляється в остаточному підсумку і кінцевою, безвихідною, а герої Аррабаля, так само, як і герої Беккета, лише обертаються навколо своєї осі, не просунувшись ні на йоту.

Безперечно, з семантичної точки зору, викликає інтерес і здивування сама назва невідомої мети – Тар. У виді явної аналогії ми можемо припустити, що Фандо і Ліс не просто описують коло на шляху в невідомість, але і надають цьому порочному колу ще і есхатологічне значення, тобто пов'язане з неминучим кінцем світу. З кожним новим описаним колом негативна маса пропорційно зростає.

Але що принципово важливо, так це есхатологічний заряд кругового руху, тому що людина по суті прагне до майбутнього кінця світу (міфема Тартару). Більш того, це апокаліптичне, тобто пов'язане з одкровенням, прагнення людина самозабутньо запроваджує в життя парадоксальним шляхом смерті (у нашому випадку це Фандо, у параноїдальному припадку вбиваючий Ліс, що протягом п'єси прикута до дитячої коляски).

Таким чином, основна рушійна сила п'єси – розмежування чоловіка та жінки – носить відкрито негативний характер. Споконвічне нерозуміння обертається у фіналі не просто взаємовідштовхуванням, але й фізичним усуненням слабкої половини як наслідок зашкаленості авторитаризму. Ескаляція насильства виключає будь-яку можливість каяття й очищення на рівні загальноуніверсальному, а тому й не випадково, що жертва Ліс не може вийти за межі міжособистісних відносин і сприймається як випадок, що не перешкоджає загальному руху людства у Тар. При аналізі основних героїв п'єси ми зіштовхуємося з чітким розмежуванням добра і зла, а це, у свою чергу, зв'язує Фандо і Ліс з ренесансною алегоричною інтерпретацією теологічних чеснот і пороків. От чому можна стверджувати, що за переосмисленими образами п'єси відбиваються, відповідно, Надія і Розпач як основна опозиція світосприймання ще з часів античності (згадаємо грецький міф про Пандору, у якому зневірній людині після порушення закону в розраду дається саме Надія). У театрі ж Ф. Аррабаля алегоричне прочитання історії трансформується у апокаліптично-есхатологічну реальність, у якій людина власноручно позбавляє себе надії, тому що останній просто немає місця у світі зла. Подібна трагічна домінанта поріднює п'єси Ф. Аррабаля з героями п'єс Е. Іонеско та Г. Пінтера, які (тобто герої) так чи інакше затверджують примат загибелі над незбагненим життям.

Таким чином, в абсурдистських п'єсах ХХ-го століття відбувається поступове зникнення полісемантичного статусу міфема-опозиції Адама та Єви. Це продиктовано втратою поліміфемою своєї первісної бінарної єдності як наслідок росту й очевидної переваги негативного початку. Початок же позитивний редукує до гротескних форм, які слугують аж ніяк не заставою опозиційного балансу, але необхідною перспективою, на тлі і всупереч якій відбувається посилення негативної характеристики від приватного рівня до рівня універсальних узагальнень. Отже, розглянутий нами макрокосм, суспільство на основі його елементарної одиниці, родини, неминуче зазнає істотних змін і є логічним відображенням протиприродного шляху розвитку і функціонування його ядра.

1. Мифы народов мира. Энциклопедия в 2-х т./Гл.ред. С.А. Токарев. - М: Сов.энциклопедия, 1992.
2. Ferdinando Arrabal: Fando y Lis. Guernica. La bicicleta del condenado. Alianza Editorial, S.A., Madrid, 1986 / Пер. с исп. Мануэль Вега, Мищенко. – К., 1994.

Матеріал надійшов до редакції 19.03.2004 р.

Коляда О.В. Міфопоетика образов Адама и Евы в пьесе Ф. Аррабаля "Фандо и Лис".

Предметом статьи является введение и рассмотрение способов функционирования мифемы-опозиции Адама и Евы как универсального выражения социального института семьи. Проблема духовного кризиса современной эпохи восходит к грехопадению человека, которое с позиций мифопоэтики рассматривается в универсальном масштабе и находит своё логическое продолжение в ХХ-ом веке.

Kolyada O.V. Mythopoeitics of Adam and Eve in F.Arrabal's Play "Fando and Lis".

The article seeks to introduce of the Adam :: Eve mytheme-oposition and examine the main means of its functioning as that of universal expression of the social institution of family. The spiritual crisis of the modern epoch ascends to the fall of humanity which is viewed universally and extends as far as to the XXth century.